

Aki Nisula

Päivätoiminta kehitysvammakodin ohjaajan näkökulmasta

Opinnäytetyö

Syksy 2010

Sosiaalian- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalian koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Aki Nisula

Työn nimi: Päivätoiminta kehitysvammakodin ohjaajan näkökulmasta

Ohjaaja: Timo Toikko

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 40

Liitteiden lukumäärä: 1

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kehitysvammaisten kanssa työskentelevien ohjaajien näkemystä työ- ja päivätoiminnan merkityksestä kehitysvammaisten pienkodissa. Teoriaosuudessa perehdyttiin ympäristön ja yhteisön merkitykseen kehitysvammaisten toiminnassa sekä tarkasteltiin työ- ja päivätoiminnan historiaa ja haasteita.

Tutkimus oli laadullinen ja menetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea pienkodissa työskentelevää ohjaajaa. Tutkimustulosten mukaan kodinomainen asumisyhteisö ja sosiaaliterapeuttinen näkemys kehitysvammaisten elämästä ja toiminnasta tukevat kehitysvammaisten normaalia ja hyvää elämää. Kukin yhteisön jäsen pyritään kohtaamaan yksilönä etsien hänelle sopivaa tekemistä kykyjen ja taitojen mukaan. Päivätoimintaan kuuluu myös liikunnallisia ja taiteellisia toimintoja sekä monenlaisten kokemusten ja elämysten saamista.

Haastateltavien tyytyväisyys työhönsä sekä suhtautuminen kehitysvammaisiin normaaleina erilaisia kykyjä omaavina henkilöinä ovat luoneet turvallisen sekä rauhallisen ilmapiirin kodin asukkaille. Päivätoiminnan tähänhetkiseen tilanteeseen, suunnitteluun ja toimivuuteen oltiin tyytyväisiä.

Haasteina nähtiin yhä vaikeavammaisempien kehitysvammaisten siirtyminen pienkoteihin sekä nuorten kehitysvammaisten moniongelmaisuuksien lisääntyminen. Ohjaajat tunsivat myös tarvitsevänsä lisää koulutusta ja virikkeitä työhönsä.

Avainsanat: kehitysvammaisuus, päivätoiminta, normalisaatio, sosiaaliterapia

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Social Work and Health Care
Degree programme: Degree programme of Social Work
Specialisation:

Author/s: Aki Nisula

Title of thesis: Activities in a home for persons with intellectual disability as seen from the employees' point of view

Supervisor(s): Timo Toikko

Year: 2010

Number of pages:40

Number of appendices:1

The purpose of the research was to study the employees' views of the meaning of the work and day activities in a home for persons with intellectual disability. The theoretical section discusses the significance of the environment and community spirit in the life and activities of persons with intellectual disability. Furthermore, the history and the challenges of the work and day activities are included.

The research was qualitative. The method of collecting the data was themed interviews. Three employees were interviewed for the research. The results indicate that the homelike environment and social therapeutic view make it possible for the clients to live a normal life. Each person is seen as an individual and they are matched with an activity suitable to his or her skills. Physical activity and art are included in addition to the different experiences which also are a part of the day activities.

The employees' work satisfaction and their way of seeing the person with intellectual disability as a normal person with different abilities have created a safe and peaceful atmosphere in the home. The overall situation, planning and effectiveness of day activities were seen as satisfactory.

The challenges seemed to be that the people with more difficult disabilities are coming to live in the communities and young people with intellectual disabilities having many problems. The employees hoped for more education and ideas for their work.

Keywords: intellectual disability, day activity, normalization, social therapy

SISÄLTÖ

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ	2
THESIS ABSTRACT	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO.....	6
2 KEHITYSVAMMAISUUDEN MONET MÄÄRITELMÄT	7
3 NORMALISAATIO JA INTEGRAATIO POLKUNA HYVÄKSYNTÄÄN	9
4 KEHITYSVAMMAISEN ASUMISEN JA ELÄMISEN LAATU.....	11
4.1 Ympäristön merkitys	11
4.2 Yhteisön merkitys	11
4.3 Opittu avuttomuus	12
4.4 Työ, osa elämää	13
5 TYÖ- PÄIVÄTOIMINTA OSANA KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUJA.....	15
5.1 Yhteiskunnallisten muutosten vaikutus kehitysvammapalveluihin	15
5.2 Työ- ja päivätoiminnan kehitys.....	15
5.3 Tuettutyöllistyminen	17
5.4 Päivätoiminta	18
6 KOIVUKOTI-KEHITYSVAMMAISTEN KODINOMAINEN ASUMISYHTEISÖ	19
6.1 Sosiaaliterapia toimintaa ohjaamassa.....	20
6.2 Päivätoiminta Koivukodissa	21
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	24
7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät	24
7.2 Tutkimukseen osallistujat.....	24
7.3 Tutkimusaineiston kerääminen	25
7.4 Tutkimuksen analysointi.....	26
7.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	26
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	29

8.1 Päivätoiminnan merkitys ja toteutus	29
8.2 Päivätoiminnan ongelmat ja haasteet	33
8.3 Tulevaisuuden näkymiä ja haaveita	35
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	38
LÄHTEET	40
TEEMAHAASTATTELUN RUNKO	42

1 JOHDANTO

Ja ystävyys riemussa kaikukoon nauru ja jakakaa muille omasta ilostanne. Sillä pienten asioiden aamun kasteessa sydän löytää päivänkoittonsa ja virkistyy. (Kahlil Gibran)

Kehitysvammaisten kanssa eläminen on haasteellista ja palkitsevaa. Olen siirtynyt kaupalliselta alalta sosiaalityön pariin ja samalla kouluttautunut uuteen ammattiin. Entisen elämän kaupallinen koulutus ja kokemus yrittäjänä ovat antaneet minulle kuitenkin monenlaisia eväitä yksityisen pienkodin taloudellishallinnollisiin tehtäviin. Kehitysvammaisten parissa elämisen ja työskentelyn koen tavallisena ja normaalina elämänä, mutta olen halunnut tämän työn avulla perehtyä laajemmin alan teoreettiseen ja käsitteelliseen puoleen.

Kiinnostukseni päivätoiminnan tarkasteluun johtuu käytännön syistä. Halusin tutkia kehitysvammaisten päivätoiminnan periaatteita, mahdollisuuksia sekä henkilökunnan ajatuksia ja asenteita päivätoimintaa kohtaan. Tutkimuksen avulla halusin saada esille myös mahdollisia kehittämistarpeita päivätoimintaan liittyen. Sosiaali-terapeuttinen lähestymistapa, jota työpaikallamme noudatetaan, korostaa nimenomaan normaalin tavallisen arjen tärkeyttä tavallisine askareineen ja puuhineen, sekä työn merkitystä aikuisen ihmisen elämässä. Jokaiselle tulee luoda mahdollisuudet omien kykyjen ja taitojen puitteissa vaikuttaa ja osallistua yhteisön elämään tasavertaisena jäsenenä. Arkisen työn ohella kulttuuri ja taide ovat olennainen osa yhteisön elämää sekä itse tekemisen että tapahtumiin osallistumisen kautta.

2 KEHITYSVAMMAISUUDEN MONET MÄÄRITELMÄT

Käsitykseemme kehitysvammaisista vaikuttavat yhteiskunnan kulloinkin vallitsevat arvot ja kehitys. Useat määritelmät ovat korostaneet erikoislaatusuutta, vaikka kehitysvammaisilla on psykologisesti, sosiaalisesti ja lääketieteellisesti enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksia tavallisten ihmisten kanssa. (Heikkilä, 1996, 4.) Ihmisen toimintakyvyn kuvaaminen kaikille yhteisten käsitteiden avulla on vaikeaa ja merkitys riippuu usein asiayhteyksistä. Vaikka aikojen saatossa ymmärryksen ja tietoisuuden lisääntyminen on muuttanut kieltä myönteisemmäksi, tarvitaan edelleen jatkuvaa kielen analysointia ja huomioita arkipäivän tilanteissa. (Kaski 2001, 18; Miettinen, 2010.)

Suomessa on noin 30 000 kehitysvammaista, joista 41% on lievästi kehitysvammaisia. Lievästi kehitysvammainen selviytyy itsenäisesti päivittäisistä toimista ja voi asua yksin tai hieman tuettuna. Keskivaikeasti kehitysvammaisia on noin 25% kehitysvammaisista. He selviävät melko itsenäisesti päivittäisistä toimista ja tarvitsevat asumiseen tukitoimenpiteitä. Vaikeasti kehitysvammaisia on noin 3% kehitysvammaisista ja syvästi 10%. Vaikeasti ja syvästi kehitysvammainen on riippuvainen muista ihmisistä ja tarvitsee paljon tukea sekä ohjausta kaikissa päivittäisissä toiminnoissa. (Kettunen, Ihalainen&Heikkinen 2001, 143-144; Miettinen 2010.)

Kehitysvammaiseksi määritellään lain mukaan henkilö, jonka kehitys on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Kehitysvamman aste vaihtelee lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan vammaan. Lisävammat, joita usein esiintyy, hankaloittavat liikkumista, puhetta tai vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Kehitysvammaiset tarvitsevat arkipäivässä selviytymisen monenlaista tukea, ohjausta ja palveluita. Tiettyjen rajoitusten rinnalla kehitysvammaisilla ihmisillä on usein samanaikaisesti muiden henkilökohtaisten kykyjen vahvuuksia. Älykyys on vain yksi osa ihmisen kokonaisuudessa. Kasvatus, elämäkokemukset, oppiminen ja elinympäristö vaikuttavat siihen, millaiseksi ihminen kehittyy. Yksilöllisen ja riittävän tuen turvin kehitysvammainen ihminen voi elää hyvää ja mahdollisimman itsenäistä elämää.

(<http://www.kehtysvammaliitto.fi>, Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko 2002, 20; Miettinen, 2010.)

The American Association of Mental Deficiency (AAMR) on julkaissut 1992 kehitysvammaisuudesta määritelmän, jossa kehitysvammaisuus tarkoittaa huomattavaa rajoitusta henkilön kyvyissä oppia ja ylläpitää päivittäiseen elämään liittyviä toimia. Käsitteellisessä, käytännöllisessä ja sosiaalisessa älykkyydessä ilmenee rajoituksia, mutta oleellista ei ole kehitystaso, vaan tukitoimien, kykyjen ja ympäristön apu. Adaptiivisten taitojen rajoitukset määrittävät tukitoimien tarvetta. Kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Kehitysvammaisuus 2001, 19, Heikkilä, 1996, 5; Miettinen, 2010.)

3 NORMALISAATIO JA INTEGRAATIO POLKUNA HYVÄKSYNTÄÄN

Integraatioajattelun taustalla on normalisaatioperiaate, jonka mukaan kaikilla ihmisillä on oikeus normaaliin elämänkaareen ja yksityiselämään, jolloin lapsuus eletään vanhempien kotona ja aikuisena muutetaan omaan kotiin eli arkiasiat ja elämäolosuhteet ovat niin lähellä muuta yhteiskuntaa kuin mahdollista. Kehitysvammaista ei voi sopeuttaa yhteiskuntaan sopivaksi, vaan hänet tulee hyväksyä sellaisena kuin hän on. (Heikkilä, 1996, 9; Niemelä & Brand, 2008.)

Normalisaatiokäsitteen taustalla oleva ihmiskäsitys perustuu ihmisen rooliin yhteisöelentona, johon ympäristöllä on suuri vaikutus. Tämä poistaa erottelun mahdollisuuden ja älyllisen toimintakyvyn asettamisen tärkeimmäksi asiaksi. Kehitysvammaisen oikeuksiin kuuluu saada arkipäivän kokemuksia, mahdollisuus osallistua ja elää normaalia sosiaalista elämää, mutta välttää negatiivisilta asioilta kuten yksinäisyys ja stressi. (Heikkilä, 1996, 9; Niemelä & Brand, 2008.)

Integraatio etenee fyysisestä integraatiosta sosiaalisen kautta yhteiskunnalliseen. Fyysisessä eli tilallisessa integraatiossa tilojen käyttö ja sijoittelu mahdollistavat ”normaalien” ja kehitysvammaisten henkilöiden vuorovaikutuksen ja sosiaalisen integraation toteutumisen. Esimerkiksi koulussa sosiaalinen integraatio on vapaiden tai järjestettyjen kontaktien mahdollisuuksia. Funktionaalisessa integraatiossa kehitysvammaiset henkilöt toimivat toisten kanssa osan aikaa tai kokonaan. (Heikkilä, 1996, 11; Eräsaari, 2005.)

Fyysinen integraatio synnyttää yhteistoimintaa ja yhteistyötä, jota kutsutaan toiminnalliseksi integraatioksi. Yhdessä toimiminen kehittää kaikkia osallistujia sekä edistää sosiaalisten suhteiden syntymistä. Sosiaalinen integraatio luo pohjan ihmisten tasa-arvolle kaikille yhteisessä yhteisössä. Kun kehitysvammainen henkilö voi osallistua yhteisön toimintoihin tasavertaisena ja kokea itsensä arvokkaaksi yhteiskunnan jäseneksi, voidaan puhua yhteiskunnallisesta integraatiosta. Integroiduksi huolloksi kutsutaan kehitysvammaisten mahdollisuutta osallistua tavalli-

seen yhteiskuntaelämään, kontaktia tavalliseen päivittäiseen toimintaan ympäröivässä yhteiskunnassa. Toiminnallinen ja fyysinen integraatio ovat helposti toteutettavissa, mutta täydellinen kanssakäyminen ja assosioituminen muihin ihmisiin tai ryhmiin sosiaalisen integraation täydessä merkityksessä ei vielä ole toteutunut. (Heikkilä, 1996, 11 -12; Niemelä& Brand, 2008.)

4 KEHITYSVAMMAISEN ASUMISEN JA ELÄMISEN LAATU

4.1 Ympäristön merkitys

Kodikkuus ilmenee sekä fyysisessä ympäristössä että ilmapiirissä ja vaikuttaa positiivisesti elämisen laatuun ja aktiivisuuteen. Doveyn (1985) mielestä koti rajaa sisä- ja ulkomaailman toisistaan ja edesauttaa tilaan, aikaan ja yhteisöön orientoitumisessa. Lämmin, henkilökohtaisia tavaroita ja esineitä sisältävä asuinympäristö muodostaa kehitysvammaisille ajallisia kiinnekohtia menneisyyteen ja luo yhteyksiä tulevaan. Oma yksityinen tila lisää vuorovaikutushalukkuutta ja vähentää emotionaalista jännitystä. Identiteetin muodostumisen kannalta on mielekästä antaa kehitysvammaisten itse vaikuttaa esineiden hankkimiseen omaan huoneeseensa. Yhteisissä tiloissa pyöreän tai nelikulmaisen pöydän ääressä istuminen kannustavat yhteistyöhön. Sen vuoksi oleskeluhuoneiden huonekalujen sijoittelun miettiminen on tärkeää. (Heikkilä, 1996, 19- 20; Hintsala, Seppälä & Tenninen , 2008.)

4.2 Yhteisön merkitys

Kehitysvammaisen toimintakyvyn lisäämisessä vahvalla yhteisöllä on huomattava vaikutus. Hajanaisesta joukosta muodostuu vähitellen yhteiskasvatuksellinen yhteisö, jonka toiminnan periaatteina ovat tasa-arvoisuus, yhteisöllisyys, terveen järjen periaate, avoimuus, rehellisyys, oikeudenmukaisuus, luottamus sekä fyysinen ja psyykinen koskemattomuus. Yhteisökasvatus on toimintayhteisön elämän ja toimintaperiaatteiden tietoista säätelyä, jotta voidaan luoda monipuolinen kasvu- ja kehitysmahdollisuus kaikille jäsenille. Henkilöstö ja asukkaat toimivat yhdessä, vaikkakin henkilöstöllä on suurempi vastuu alkuvaiheessa. (Heikkilä, 1996, 25 -26 ; Eriksson, 2008.)

Yhteisön jäsenten ja johdon tulee omata yhtäläinen näkemys toimintalinjoista, näkemyksistä, tavoitteista ja sosiaalisesta todellisuudesta, joka muodostuu yhteisistä keskusteluista ja näkemyksestä perustehtävästä. Yhteisön syntymisen edellytyksenä ovat säännölliset kokoukset, joissa pohditaan toiminnan periaatteita ja arkipäivän asioita. Myönteisistä kokemuksista syntyy yhteisöllisiä voimavaroja, kuten yhteisten tavoitteiden löytäminen, yhteistoimintakyky, avoin viestintä, innostus, ystävyysdentunteet ja viihtyminen. Vesikansan (1986) mukaan tavoitteisiin pyrkivä yhteisö muodostuu avoimeksi ja kykeneväksi ottamaan vastaan kritiikkiä. (Heikkilä, 1996, 27 -28.)

Hoitajan auttamismalli ja kehitysvammaisen selviytymistyyli liittyvät ryhmän ja yhteisön toimintamalleihin. Hoitajan arvonanto on tärkeää kehitysvammaisen identiteetin muodostumisessa. Korkea itsearvostus parantaa oppimista ja vähentää avuttomuuden tunnetta. Ryhmältä saatu kannustava palaute vahvistaa kehitysvammaisen tervettä minäkäsitystä. (Heikkilä, 1996, 25.)

4.3 Opittu avuttomuus

Heikkilän kirjan mukaan (1996) Seligman (1975) ja Peterson (1988) ovat sitä mieltä, että hallitsemattomat tilanteet alentavat motivaatiota aloittaa uusia tehtäviä sekä heikentävät kykyä selviytyä jo opituista toimista. Avuttomuuden tunne koetaan silloin, kun omilla teoilla ei ole vaikutusta tilanteiden kehittymiseen tai tapahtumiseen. Opitusta avuttomuudesta seuraavat häiriöt ovat motivaation, kognitioiden tai emotioiden alueella. Aikaisempien onnistumisten ja epäonnistumisten seuraamukset vaikuttavat vaatimustasoon. Halu onnistua on sitä voimakkaampi, mitä parempi on toimintakyky ja itsetehokkuuden tunne. (Heikkilä, 1996, 28- 29.)

Opittu avuttomuus kehittyy ympäristön ja sosiaalisten suhteiden vaikutuksesta. Normaaleilla henkilöillä sosiaalisessa oppimisessa korostuvat itsesäätelyprosessit ja ulkoisten vaikutusten valikointi. Kehitysvammaisten elinympäristössä valikointin mahdollisuudet ovat usein vähäisiä, jolloin heille ei muodostu hallinnan tunnetta. Banduran (1977) mukaan ihmiset kykenevät kokemaan tapahtumia, analysoimaan niitä, kommunikoimaan toisten kanssa, suunnittelemaan, luomaan, kuvitte-

lemaan ja järjestämään toimintoja etukäteen. (Heikkilä, 1996, 29.) Kehitysvammaisuuden opittu avuttomuus muodostuu, kun heihin suhtaudutaan siten, etteivät he osaa. Hän alkaa suhtautua itseensä samalla tavoin, jolloin kokemukset vähenevät, motivaatio laskee ja hallinnan tunne heikkenee. Lopulta hän ei selviydy sellaisistakaan toiminnoista, joista hänen kehityksensä mukaan kuuluisi selviytyä. He ovat heikompia kommunikoinnissa, kuvittelussa ja toimintojen suunnittelussa, joko taitojen puutteen tai kyseisten kykyjen harjoittamisen puutteen vuoksi. Banduran (1977) mukaan inhimillinen käyttäytyminen on kognitioiden, ympäristötekijöiden ja toimintojen välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Näiden välillä tapahtuva positiivinen muutos antaa myönteistä palautetta ja lisää kontrollin tunnetta. (Heikkilä, 1996, 29- 30.)

Hallinnan tunnetta voidaan lisätä rikastamalla ympäristöä ja muuttamalla tulkintoja, jolloin kehitysvammaiset voivat kokea vaikuttavansa asioihin. Kykyjen puuttuessa käytetään korvaavia kykyjä. Tehokkuuden ja toimintakykyisyyden tunne muodostuu paremmaksi, kun hallinnan tunnetta ei saada joka kerta. He kokevat itsensä paremmiksi ja pätevimmiksi saadessaan myös kielteistä palautetta. Valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen lisää sisäistä kontrollia. Kehitysvammaisen motivoituminen lisää aktiivisuutta ja opitun avuttomuuden väheneminen lisää toimintakykyä. (Heikkilä, 1996, 32.)

4.4 Työ, osa elämää

Työ on jokaisen perusoikeus ja sen avulla ihminen pyrkii tyydyttämään aineelliset tarpeensa, jäsentymään yhteiskuntaan, käyttämään omia kykyjä ja toteuttamaan itseään. Työn tekemisen tavoitteena on hyvinvointi, johon sisältyvät hyvään elämään kuuluvat fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ulottuvuudet. (Matikainen, 1998, 10.)

Hyvärisen (2003) mukaan työ vaikuttaa muuhun elämään ja päinvastoin. Järjestäytymättömät asuinolosuhteet aiheuttavat väistämättä ongelmia työnteossa.

Työhön liittyvät merkitykset kuten aineellinen ja sosiaalinen hyvinvointi sekä inhimilliseen kasvuun liittyvät asiat ovat samanlaisia kaikille ihmisille. Työn avulla saavutetaan toimeentulo, taloudellinen itsenäisyys sekä turvallisuus. Ihminen tarvitsee ravintoa, vaatetusta, asunnon ja terveellisen asuinympäristön, joiden hankkimiseen tarvitaan työtä. (Wilenius, 1995)

Työn avulla määrittyy henkilön sosiaalinen asema. Se luo myös identiteetin. Sosiaalisuus on osa ihmisyyttä. Siihen sisältyvät tasa-arvoisuus, oikeudenmukainen kohtelu, arvonto, vapaus ja valta. Työn kautta jäsennyttään yhteiskuntaan, asetutaan suhteisiin työtovereiden kanssa ja koetaan itsensä tarpeelliseksi yhteisön jäseneksi. Ryhmään kuuluminen tuo mukanaan ihmissuhteita ja sen avulla jäsenetään sosiaalista todellisuutta. Työ määrittää selkeän päivä- viikko- ja vuosirytmien ja antaa kuvan yhteiskunnan toiminnasta. (Wilenius, 1990)

Työn kautta ihminen voi kokea olevansa hyödyllinen, tuottava ja toteuttaa itseään sekä yhteiskunnallisia tavoitteitaan. Se antaa kokemuksia, virkeyttä, energiaa ja terveyttä sekä lisää itsearvostusta. Työn tekeminen tarjoaa myös oppimisen mahdollisuuksia. (Saloviita, Lehtinen & Pirttimaa, 1997, 25.) Wileniuksen (1990) mukaan työ on tarkoitus sinänsä, mahdollisuus toimia ja toteuttaa itseään ja sen yksilöllinen merkitys riippuu kunkin henkilön voimavaroista ja niiden arvostamisesta. Työssään ihminen pyrkii käyttämään ja kehittämään kykyjään. Työn puuttuessa voimavarat suunnataan vapaa-ajan toimintoihin.

5 TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTA OSANA KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUJA

5.1 Yhteiskunnallisten muutosten vaikutus kehitysvammapalveluihin

Kehitysvammapalveluissa tapahtui 1990-luvulla raju muutos, kun vuosien 1991-1995 aikana yli tuhat kehitysvammaista muutti keskuslaitoksista kotikuntiinsa. Samalla erityishuollon kuntayhtymien tehtävät siirtyivät kuntien ylläpitämiksi tehtäviksi. Muutoksia vauhdittivat sosiaali- ja terveydenhuollossa tapahtuneet suuret muutokset, ja vuonna 1993 tehty valtionosuusmuutos lisäsi kuntien valintoja kehitysvammaisten palvelujen toteutuksessa. Myös 1990-luvun lama vauhditti julkisen sektorin säästötoimenpiteitä ja ostopalveluja vähennettiin. (Nouko-Juvonen, 2000, 72.)

Kehitysvammapalvelujen tuottaminen on nykyisin kuntien tehtävänä. Kunnat tuottavat palveluja omana toimintanaan, ostavat niitä erityishuoltopiiriltä tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Palveluja ovat keskuslaitokset, asuntolat, päivä- ja työtoimintapalvelut sekä tutkimus- ja neuvolapalvelut. (Nouko-Juvonen, 200, 16.) Järjestelmää kutsutaan welfare-mix malliksi, johon kuuluu julkista ja yksityistä palvelutua-
 tanta, niiden välistä yhteistyötä sekä kilpailua. Ajan myötä kansalaisten omaehtoinen yksityisten palvelujen käyttö on lisääntynyt. Kysynnän lisääntyessä myös palvelujen tarjonta on kasvanut. (Kauppinen & Niskanen, 2003, 3.)

5.2 Työ- ja päivätoiminnan kehitys

Lievästi kehitysvammaisten ohjaaminen sopiviin töihin on kautta aikain nähty tärkeänä, jotta kehitysvammaiset eivät ajautuisi rikollisiin tai haitallisiin puuhiin. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa työtä riitti kaikille. Teollistumisen myötä sopivia aputoita oli tarjolla riittävästi. Maatalouden koneistumisen ja teollisuuden auto-

matisoitumisen vuoksi yksinkertaisten työtehtävien määrä väheni, samoin kehitysvammaisten mahdollisuus toimia näissä tehtävissä. (Ylikoski, 1994, 171- 172.)

Kehitysvammalaitosten karjanhoidossa ja viljelyssä riitti työtä asukkaille, joista osa kykeni tekemään töitä myös ulkopuolisille. Laitoksissa oli hyvin monenlaisia maatalous- ja muita ulkotöitä sekä askartelua ja käsitöitä. Työtoimintaan osallistuvat tekivät monipuolista ja haasteellista työtä kenenkään murehtimatta työturvallisuus- ja vastuukysymyksiä. 1960-luvulla Rinnekodissa kehitysvammaisia koulutettiin apulaisiksi hoitotyöhön. Heitä kutsuttiin hoitomuurahaisiksi. Avohuoltoon siirryttäessä laitoksiin jäivät vaikeimmin vammaiset. Karjanhoito ja maanviljelys lakkautettiin laitoksissa ja samalla vähenivät erilaiset ulkotehtävät. 1960-luvulla tilalle tulivat alihankintatyöt ja työkeskukset. (Ylikoski, 1994, 173- 178.)

Vaikeavammaisten muuttaminen kotikuntiinsa merkitsi kunnille uudenlaisia tehtäviä päivätoiminnan kehittämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön kehitysvammanhuollon seurantaryhmän muistiossa vuodelta 1996 korostetaan kunnan vastuuta toiminnan järjestäjänä. Työryhmän mielestä vaikeavammaisten päivätoiminnan kehittäminen oli tärkeää, jotta vaikeimmin vammaisten henkilöiden mahdollisuudet vaikuttaa päivätoiminnan sisältöön lisääntyisivät. Sosiaalitoimen tehtävänä on kehittää soveltuvaa toimintaa osana palvelukokonaisuutta. (Leinonen, 2002, 143-144.)

Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimuksessa ”Laitoksesta lähiyhteisöön” vuodelta 1997 todettiin mielekkään toiminnan ja ihmissuhteiden olevan kehitysvammaisten ihmisten elämänlaadun tekijöitä. Päivätoiminnan on todettu antavan elämälle sisältöä, mielekästä tekemistä sekä sosiaalisia suhteita. Arkitodellisuudessa taloudellisten sekä muiden riittämättömien resurssien vuoksi päivätoimintaan osallistuminen ei ole ollut mahdollista kaikille kehitysvammaisille. (Leinonen, 2002, 144.)

5.3 Tuettu työllistäminen

Tuettu työllistäminen on uudenlainen ajatusmalli kehitysvammaisten palvelujärjestelmässä. Saloviidan, Lehtisen ja Pirttimaan (1997, 9.) mukaan keskeistä on

vammaisten henkilöiden tukeminen työssään heidän omien tavoitteiden pohjalta. Vammaisella ja vajaakuntoisella tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet työntekoon huolimatta vamman tai sairauden vaikeusasteesta. Tuettu työllistäminen auttaa henkilöitä, jotka tarvitsevat tukea työpaikan hankkimisessa ja säilyttämisessä. Näihin tukipalveluihin kuuluvat työn hankkimiseen, oppimiseen sekä työpaikan säilyttämiseen tähtäävät henkilökohtaiset avustustoimenpiteet. Tavoitteena on palkkatyö tavallisella työpaikalla, elämänlaadun paraneminen ansiotulon ja sosiaalisten kontaktien avulla. (Venäläinen, 1996.)

Tuetun työllistämisen idea on peräisin USA:sta, jossa pyrittiin sen avulla edistämään vaikeasti kehitysvammaisten integroitumista yhteiskuntaan. Tukipalveluiden avulla vammaisilla olisi mahdollisuus työntekoon tavallisella työpaikalla. Idean syntyyn vaikutti kehitysvammaisille tarkoitettujen yhteisöllisten palveluiden jälkeensä jääneisyys. Aluksi purettiin kehitysvammalaitokset. Koululakien muutosten myötä kouluista valmistui oppilaita, jotka olivat integroituneet tavallisiin kouluihin. Opiskelun päätyttyä heille oli tarjolla vain suojatyötä. Kehitysvammaisten päivätoiminnan kehittäminen tuli tarpeelliseksi. (Saloviita ym. 1997, 65.)

1970-luvulla tehtyjen tutkimusten mukaan vaikeavammaisille voidaan opettaa monimutkaisia työtehtäviä. Työkeskusten toimintaan alkoi kohdistua arvostelua. Työn tekeminen ei tarjonnut vammaisille oikeanlaisia kokemuksia eikä palkkaa. Sen lisäksi toiminta oli kallista ja sulki vammaiset yhteiskunnan sisälle erilliseksi saarekkeeksi, jolloin normaaliin työelämään siirtyminen on vaikeaa. (Saloviita ym. 1997, 65.)

Suomessa tuettu työllistäminen alkoi 1990-luvun puolivälissä Euroopan Unionin projektiavustusten myötä. Ensimmäinen hanke oli Jyväskylän yliopiston Tie auki! Projekti 1995. Siinä keskityttiin aluksi välittämään tietoa koulutuksen ja konsultoinnin avulla. Vuoden kuluttua aloitettiin työllistämistoiminta. Toiminta on erinomaisesta ideastaan huolimatta jäänyt odotettua vaisummaksi. (Saloviita ym. 1997, 75.)

5.4 Päivätoiminta

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö toteutti vuosina 1994 -1999 Mielekästä, mieluisaa ja kuntouttavaa päivätoimintaa – projektin. Sen tarkoituksena oli tutkia, kehittää ja ideoida vaikeavammaisten kehitysvammaisten päivätoimintaa monipuolisemmaksi ja virikkeellisemmäksi, sillä asuminen ei riitä pelkästään elämän sisällyksi. (Leinonen, 2002, 143- 144.)

Työryhmä etsi vaihtoehtoja alihankintatöihin sekä muunlaiseen tuttavaan työhön keskittyneelle toiminnalle. Tavoitteena oli löytää vaikeavammaisen ihmisen jokapäiväisen elämän taitoja kartuttavia, aikuiseksi kasvamisen eväitä sekä onnistumisen elämyksiä. Päivätoiminnan teemoina voivat olla erilaiseen luovaan toimintaan liittyvät asiat, kuten kuvataide, musiikki, draama ja elokuva. Myös monipuolinen liikunta, uinnista ratsastukseen ja tanssiin kuuluvat tekemisen piiriin. Ruoanlaitto, tietotekniikka ja opiskelu soveltuvat vaikeavammaistenkin päivän tapahtumiin kuten myös hemmottelu- ja elämyspäivät. Tietotekniikan ja muiden apuvälineiden käyttöön löytyy apua Tikoteekistä ja oppimateriaalikeskuksesta. (Leinonen, 2002, 148.)

Vaikeavammaisten asiakkaiden osuuden kasvu ja asiakaskunnan ikääntyminen asettavat haasteita päivätoiminnalle. Hyvärisen, Seppälän ja Vesalan (2002, 55.) tekemän tutkimuksen mukaan kehitysvammaisten työ- ja toimintakeskuskentällä on samanaikaisesti vallalla useita muutostrendejä. Päivätoiminnan haasteet, tuetun työllistämisen työote ja avoimille työmarkkinoille suuntautuminen, uudet asiakasryhmät työ- ja toimintakeskuksissa asettavat monenlaisia odotuksia ja kehitystarpeita. (Hyvärinen, Vesala & Seppälä, 2002, 55.)

6 KOIVUKOTI – KEHITYSVAMMAISTEN KODINOMAINEN ASUMISYHTEISÖ

6.1 Sosiaaliterapia toimintaa ohjaamassa

Koivukodissa sovelletaan sosiaaliterapeuttista menetelmää, jossa asukkaat ja henkilökunta työskentelevät ja toimivat tasa-arvoisina arkipäivän puuhien ja juhla-aikojen kohokohtien rytmittäessä jokapäiväistä elämää.

Sosiaaliterapeuttisen menetelmän taustalla on Rudolf Steinerin antropisofisen hengentieteen pohjalta syntynyt Camphill-liike, joka sai alkunsa 1940-luvulla Skotlannissa. Karl Königin (1902-1966) johdolla ryhmä nuoria, Rudolf Steinerin ajatuksiin perehtyneitä itävaltalaislääkäreitä perusti kodinomaisen yhteisön kehitysvammaisille lapsille. Myöhemmin syntyi tarve perustaa kehitysvammaisille aikuisille samankaltaisia kyliä ja yhteisöjä, joissa koulun ja kasvatuksen sijaan työ on arkielämän päätekijä. (Pietzner, 1990, 36-56.)

Sosiaaliterapiassa kehitysvammaisuus ymmärretään ihmisen kohtaloon kuuluvana asiana. Erityistä tukea tarvitseville ihmisille luodaan turvallinen ympäristö, johon sisältyy opetukseen, hoitoon ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä tukitoimenpiteitä. Työntekijät ja kehitysvammaiset elävät ja työskentelevät rintarinnan oppien toisiltaan ja jakaen keskenään niin arjen askareet kuin ilon ja surun hetket kukin kykyjensä mukaan. Kehitysvammaisten asukkaiden ja henkilökunnan suhde on enemmän työtoverisuhde kuin hoitaja – hoidettava suhde. (Pietzner, 1990, 36 – 56.)

Sosiaaliterapeuttisessa yhteisössä ei ole parantajia eikä parannettavia. Jokaisella on omat puutteensa sekä vajavaisuutensa ja jokainen on myös vastaanottaja. Tämä on sosiaaliterapeuttisen työn perusidea. Päivittäiseen työhön, elämään ja vuodenaikojen juhliin pyritään löytämään taiteellinen lähestymistapa, joka antaa rakennusaineita luovaan ja monipuoliseen vuorovaikutukseen. Toimintatavan

tulokset ilmenevät itsetunnon kohoamisena ja oman panoksen antamisena yhteisöön.

Vuodenaikojen vaihtelu ja vuodenkiertoon liittyvät juhlat erottuvat selkeästi arkirutiineista. Juhlien ja arkipäivän vuorottelun avulla muodostuu rytmi, joka luo selkeyttä ja turvallisuutta elämään sekä auttaa orientoitumaan ajassa ja paikassa. Taiteellinen työskentely kuten maalaus, musisointi, tai muovailu harmonisoivat ihmisen tunne-elämää, auttavat lähestymään maailmaa ymmärryksellä, rakkaudella ja empatialla. Työn ja työn suorittaminen on hyvin laaja käsite yhteisössä. Se ei ole pelkästään fyysistä konkreettista toimintaa, vaan joku voi omalla pelkästään iloisella ja positiivisella olemuksellaan tuoda yhteisön elämään jotain arvokasta. (Pietzner, 1990, 36-56.)

6.2 Päivätoiminta Koivukodissa

Koivukodin päivätoiminnan tavoitteena on asukkaiden arkipäivän elämään liittyvien taitojen vahvistaminen ja uusien taitojen oppiminen. Tavoitteet ja sisällöt suunnitellaan yksilöllisesti kunkin asukkaan tarpeiden ja taitojen pohjalta. Keskeisiä lähtökohtia ovat elämykset, kokemukset ja itsensä ilmaiseminen. Koivukodin päivätoiminta koostuu arkipäivän askareista, kädentaidoista, musiikista, liikunnasta, rentoutumisesta sekä retkistä ja tutustumiskäynneistä. Asukkaiden elämä jakaantuu selkeästi työ- ja vapaa-aikaan. Arkipäivistä koostuu asukkaiden työviikko ja viikonloput ovat vapaa-aikaa.

Työtoiminta alkaa aamuisin yhdeksän aikaan aamupiirillä, jolloin yhdessä käydään läpi tulevan päivän tapahtumat ja jaetaan työt. Asukkaat joutuvat eri ryhmiin osan siirtyessä keittiöön, osan ompelutehtäviin ja osan pyykkihuoltoon. Kädentaidot ovat olleet alusta alkaen tärkeä osa asukkaiden työtoimintaa. Poppanan kudonta, vohvelityöt, mattojen solmiminen, kynttilöiden valaminen, huovuttaminen sekä silkkihuivien maalaaminen kuuluvat työpajassa tapahtuviin toimintoihin. Huovutetut taulut koristavat yhteisten tilojen seiniä, värikkäät huopapallot ovat käytännöllisiä koristeita ja kauniilla silkkihuiveilla on kiitetty monia Koivukodin ystäviä.

Yksi tärkeä työsarka on puiden sahaus ja halonta. Koivukodin taloissa on useita puilla lämmitettäviä uuneja joihin uppoaa talven aikana melkoinen määrä polttopuita. Yksi asukkaista on erikoistunut rankojen sahaukseen. Luopajarveläinen metsänomistaja toimittaa säännöllisesti rankoja sahattavaksi ja pilkottavaksi. Asukkaat huolehtivat polttopuiden kantamisen sisälle latoon sekä taloihin. Leipää kuluu suuressa taloudessa runsaasti. Joka viikko yhdessä asukkaiden kanssa leivotaan tuoretta leipää. Osa asukkaista jauhaa omalla sähkömyllyllä luomujyvistä tuoretta jauhoa leivontapäiviä varten. Ruoka- ja kahvipöydässä palaa aina kynttilä, jotka myös valmistetaan itse.

Koivukodin ympäristö tarjoaa monipuolisen lisän työtoimintaan. Puutarha ja kasvimaat ovat varhain kevästä myöhäiseen syksyyn puuhastelun kohteena. Mansikkamaalta, yrttitarhasta sekä juurespenkistä löytyy monenlaista askareta. Kylväminen, kitkeminen, sadon korjuu ja yrttien kuivattaminen tarjoavat jokaiselle asukkaalle sopivaa tekemistä. Talvella puolestaan lumenluonti, hiekoittaminen ja porrasedustojen lakaisu kuuluvat tavalliseen elämään kuuluvien taitojen harjoitteluun.

Vaihtelua ja jännitystä viikkorytmiin tuovat vuodenaikoihin liittyvät juhlat kuten joulupäivä, pääsiäinen, Mikaelin päivä ja juhannus. Näihin juhlatilaisuuksiin työntekijät ja asukkaat yhdessä harjoittelevat lauluja, kuuntelevat tarinoita ja valmistelevat näytelmiä. Juhlasaliin rakennetaan luonnon aineiden ja kankaiden avulla aiheeseen sopiva tilateos. Jouluna salissa on tunnelmallinen seimiasetelma, pääsiäisenä puolestaan elämän uudistumista kuvaavat kukkaset ja vihreät oksat. Sadonkorjuujuhlassa pöydällä hehkuvat juurekset, marjat ja hedelmät syksyn värikkäiden lehtien ja kukkien kanssa. Pikkujoulua pidetään perinteisesti työntekijöiden juhlanä. Koivukodilla pikkujoulu on asukkaiden ja työntekijöiden yhteinen juhla, jossa syödään hyvin, jaetaan lahjoja, leikitään sekä tanssitaan.

Taiteellinen työ kuuluu tärkeänä osana Koivukodin päivätoimintaan. Kerran viikossa on maalauspäivä, musiikkihetki ja lukupiiri. Näytelmien ja nukketeatteriesitysten valmistaminen ovat myös osa taiteellista toimintaa. Kolmen vuoden ajan on eräs yhdistyksen jäsen lukenut torstai-iltaisina Wälskärin kertomuksia asukkaille.

Torstai on myös hoitopäivä, jolloin kullekin asukkaalle vuorollaan järjestetään yksilöllinen rentouttava yrttikylpy. Matkoja ja retkiä järjestetään säännöllisesti. Ne ovat suuntautuneet Ruotsiin, Norjaan sekä lukuisiin kotimaan kohteisiin.

Koivukodilla järjestetään säännöllisesti konsertteja ja kuoroesityksiä. Laulukoulun kuoro sekä Raili ja Jussi Peltonen ovat usein esiintyneet Koivukodilla. Kevään 2005 ohjelmistossa oli kansainvälisestikin tunnetun jazz-pianisti Heikki Sarmannon konsertti. Koivukodilla järjestettävien konserttien ja muiden kulttuuritapahtumien tarkoituksena on antaa elämyksiä asukkaille sekä muille musiikin ystäville. Toisaalta ne toimivat siltana Koivukodin ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Musiikkiesitykset tuovat Koivukodilla yhteen asukkaat, omaiset, työntekijät sekä vierailijat. Tapahtumien avulla sosiaalinen verkosto kasvaa luonnollisesti ja avoin kuva talon toiminnasta ja luonteesta välittyy ulkomaille. Asukkaiden kannalta on tärkeää, että heillä on mahdollisuus luoda kontakteja erilaisiin ihmisiin. Monien asukkaiden omaiset asuvat kaukana tai heihin ei ole lainkaan yhteyttä, minkä vuoksi ystävien ja tuttujen tapaamiset ilahduttavat.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät

Olen työskennellyt kehitysvammaisten hoitokodissa yhdentoista vuoden ajan. Halusin perehtyä tarkemmin asukkaiden kanssa tapahtuvaan päivätoimintaan. Mitä se on, mitä siihen kuuluu ja miten heidän kanssaan työskentelevät ohjaajat kokevat päivätoiminnan ja sen merkityksen asukkaille.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kehitysvammaisten kanssa työskentelevä henkilö kokee työnsä kehitysvammaisten päivätoiminnan ohjaajana ja mitä resursseja on käytettävissä. Laadullisen tutkimusotteen mukaisesti ohjaajien kokemusten valossa kuvataan ilmiö ja tehdään näkyväksi heidän näkemyksensä kehitysvammatyön monimuotoisuudesta.

Tavoitteen saavuttamiseksi tutkimustehtävästä on johdettu kolme teemaa, joiden avulla hankittiin tietoa ohjaajien omista kokemuksista. Aluksi kiinnostuksen kohteena on ohjaajien tulkinta kehitysvammaisten päivätoiminnan tämänhetkisestä tilanteesta ja resursseista. Toisessa teemassa perehdytään siihen, millaisia haasteita ja ongelmia he kokevat päivätoiminnassa. Lopuksi valotetaan tulevaisuuden kehitysnäkymiä.

Tutkimustehtäviksi muodostuivat:

1. Millainen on päivätoiminnan tämänhetkinen tilanne ohjaajien näkemyksenä
2. Mitä päivätoiminnan ongelmia ja haasteita ohjaajat ovat kohdanneet

3. Kehitysnäkymät päivätoiminnan osalta ohjaajien kuvaamina

7.2 Tutkimukseen osallistujat

Haastateltavakseni sain kolme kehitysvammaisten ohjaajaa, jotka ovat iältään 30 ja 53 vuoden välillä ja joilla on hyvin erilainen tausta ja koulutus. Tunsin heidät ennestään ja tiesin heidän kykenevän kertomaan ja kuvailemaan päivätoiminnasta monipuolisen laajasti. Oman esimiesasemani vaikutus haastateltavien vastausten luotettavuuteen jäänee vähäiseksi, koska olemme työyhteisössä tottuneet keskustelemaan asioista avoimesti. Merkitystä sillä kuitenkin on. Yksi ohjaajista on ollut mukana Koivukodin ohjaajana melkein alusta alkaen ja on koulutukseltaan kehitysvammahoitaja. Sosiaaliterapeuttiseen hoitomenetelmään hän on perehtynyt oppisopimuksella työn ohessa. Toinen haastateltavista on pari vuotta sitten valmistunut sosionomiksi. Pohjakoulutuksena hänellä on lähihoitajan tutkinto. Opiskelun ohessa hän on usean vuoden ajan työskennellyt kehitysvammaisten parissa. Kolmas haastateltavista on työn ohessa harjaantunut työskentelemään kehitysvammaisten parissa. Aiemmalta ammatiltaan hän on maatalon emäntä ja ompelija.

7.3 Tutkimusaineiston kerääminen

Haastattelussa käytin teema-alueittain jaettua haastattelurunkoa (liite1). Tarkentavien kysymysten avulla pyrin saamaan selville ohjaajien kokemukset ja käsitykset päivätoiminnan monimuotoisuudesta ja ongelmista.

Creswellin (1994) mukaan kvalitatiivinen tutkimusote on tutkittavien kokemuksia noudattaen subjektiivinen ja moninainen. Glesne ja Peshkin (1992) sekä Hurme (1992b, ja 1997c) sanovat kvalitatiivisen tutkimuksen mukaan todellisuuden olevan sosiaalisesti konstruoitua ja todellisuuksia olevan yhtä monta kuin henkilöitä. Merkitysten tutkiminen on oleellista laadullisessa tutkimuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 22-23.)

Teemahaastattelu luetaan kvalitatiivisiin kenttämenetelmiin. Ominaista sille on ilmaisun rikkaus, monitasaisuus ja kompleksisuus (Alasuutari 1994, 75.) Hirsjärven (2001, 48.) mukaan teemahaastattelu eli strukturoitu haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joiden varassa keskustelu etenee. Teemoja mietittäessä on pyrittävä muistamaan tutkimusongelma, joka sitoo kokonaisuuden yhteen ja mahdollistaa erilaiset kysymykset (Aaltola & Valli 2001, 33.). Haastateltavan tulkinnat asioista ja asioille annetut merkitykset pyritään saamaan esille. Tällä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, uskomuksia, ajatuksia ja tunteita. Kielellä on keskeinen merkitys haastattelussa. Haastattelijan läsnäolo vaikuttaa vastaajaan samoin hänen tapansa asettaa sanansa ja muotoilla kysymyksiä. (Hirsjärvi 2001, 48- 49.)

Haastattelu on suora vuorovaikutustilanne, jossa on mahdollista kohdentaa tiedonhankinta itse tilanteeseen ja saada selville taustalla vaikuttavia motiiveja. Jyrinki (1974) kuvaa, että haastattelumenetelmän avulla voidaan tarkentaa epäselviä kohtia ja selventää kysymysten sanamuotoa. Haastattelija voi kuitenkin omalla käytöksellään vaikuttaa vastauksiin ja sitä kautta tutkimustuloksiin. Tutkija voi myös tulkita epämääräiset ilmaukset omien odotusten ja arvojen mukaisesti. (Hautamäki & Sipilä 1986, 74 -75.)

Haastateltavien saaminen onnistui mainiosti joulukiireidenkin keskellä. Haastattelut suoritettiin työpaikalla ja kaikki olivat varanneet runsaasti aikaa keskusteluun. Haastattelut kestivät noin puoli tuntia, jonka jälkeen vierähti vielä pitkä tovi, kun pohdittiin kehitysvammaisten parissa tekevien työtä ja päivätoimintaa monelta kannalta. Kaksi haastatteluista oli peräkkäin saman päivän aikana, joten ehdimme yhdessäkin keskustella jonkin aikaa. Haastateltavat suhtautuivat haastatteluihin luontevasti eikä minkäänlaisia teknisiä vaikeuksia ilmennyt nauhurin käytössä haastattelun tai purkamisen aikana. Haastattelujen tekeminen tuntuikin koko prosessin helpoimmalta ja mukavimmalta osiolta.

7.4 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimuksen aineisto, tässä tapauksessa haastatteluin kerätty aineisto, kuvaa tut-

kittavaa ilmiötä. Analyysin tavoitteena on sanallinen selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Pelkkä aineiston järjestely ei kuitenkaan riitä, vaan on pyrittävä myös tekemään johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.).

Aineiston keräämisen jälkeen litteroin sen tekstiksi. Kirjalliseen muotoon puretut haastattelut analysoin teemoittain vertailua varten. Aineiston lukeminen moneen kertaan ja käsittely monessa vaiheessa auttoivat sisäistämään tekstiä. Jäsentely-runkona toimi teoriaosuudesta noussut kokonaiskuva ja näkökulma aiheeseen. Nostin tutkimustehtävää valaisevia teemoja esille eri keinoin ja tutustuin erilaisiin analysointitapoihin parhaan metodin löytämiseksi.

Luin läpi printatut haastattelut ja merkitsin värikynillä teemat ja tein merkintöjä konseptien reunoihin. Teemoittelu, valittujen teemojen pohdinta ja merkityksien etsintä oli työläin osa. Vertailin valittuja haastattelupätkiä toisiinsa ja mietin mitä olennaista missäkin sanomassa ilmenee. Tässä vaiheessa haastattelujen sisältö tuli tutuksi. Aineiston jäsentely hajotti ja rakensi aineistoa uudella tavalla, ja asioiden hahmottaminen eri näkökulmista vaati aikaa. Haastateltavien tapa kuvata ilmiötä soveltui asioiden yhdistelemiseen, jäsentelyyn ja ilmiöiden taustalla olevien merkityksien etsimiseen. Mielenkiintoista oli huomata, miten haastattelut alkoivat elää ja vähitellen kertoa enemmän lukijalleen.

7.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen piirissä on erilaisia käsityksiä luotettavuuteen liittyvissä kysymyksissä ja luotettavuustarkasteluissa painotetaan hyvin erilaisia asioita. To-tuus ja objektiivisuus ovat asioita, jotka tulevat esiin laadullisessa tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131.). Laadullinen tutkimus perustuu henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen ja yksilöiden sen hetkiseen ainutlaatuiseseen tilanteeseen. Tutkimuksessa on pyrittävä tuomaan esille tutkittavien käsityksiä ja näkemyksiä niin hyvin kuin mahdollista. Tutkimuksen aikana tutkijan on pidettävä mielessä, että kyse on subjektiivisista tulkinnoista. Dokumenteista selviää aineiston luokittelupe-rusteet ja tutkittavien käsitykset ilmiöistä tutkijan näkökulmasta. Laadullisessa tutkimuksessa keskeisimmäksi nousee rakennevaliditeetti, jolloin tutkimuksen tulee

kosketta nimenomaan aiottua ilmiötä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 187- 189.) Tarkastelemalla aineistoa perin pohjin olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkoin tutkittavien ajatusmaailmaa. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin hyvin aidosti ja miettien. Jokainen haastattelukerta oli hyvin ainutlaatuinen tilanne, joka avasi tutkittavaan ilmiöön monta näkökulmaa. Kokemukseni kehitysvammakodin esimiehenä ja teorianietoni kehitysvammaisuudesta saattoivat vaikuttaa minuun haastattelutilanteessa.

Haastatteluissa ymmärrettävyyttä lisäsi se, että toimimme kaikki samassa työyhteisössä. Tarvittaessa tein tarkentavia lisäkysymyksiä tai selitin tarkemmin kysymysten sisältöä. Valitussa aiheessa pysyttiin hyvin, sillä kaikki ohjaajat kokivat päivätoiminnan haastavaksi ja tärkeäksi aiheeksi. Päivätoimintaa ohjaavat henkilöt kohtaavat monenlaisia ongelmia ja sain vastauksia asettamiini kysymyksiin. Haastattelutuokiot olivat perin lyhyitä, mistä johtuen joitakin mielenkiintoisia asioita on voinut jäädä tutkimuksessa huomaamatta. Haastateltaviin saattoi myös vaikuttaa oma esimiesasemani, jolloin kriittisimmät kommentit ovat voineet lieventyä.

Luotettavuuteen vaikuttavat muun muassa seuraavat asiat: tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan omat sitoumukset tutkittaessa, aineistonkeruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija-tiedonantaja – suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen eettinen luotettavuus sekä tutkimuksen raportointi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 137 -138.). Luotettavuus koskee tutkijan toimintaa, kuinka luotettavasti, tarkasti ja herkkävaistoisesti hän pystyy materiaalia analysoimaan. Tulosten on mahdollisimman tarkoin kuvattava tutkittavien ajatusmaailmaa. Haastateltavien riittävä määrä, äänitteiden hyvä kuuluvuus ja asianmukainen litterointi parantavat aineiston luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185 -189.) Luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava myös yksilölliset kontekstit. Haastatteluissa todellisuus konstruoituu ajassa ja paikassa. Samojen henkilöiden haastattelutilaisuus samasta aiheesta voi toisena ajankohtana muodostua toisenlaiseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 16- 19.)

Haastateltavilla oli monenlaisia kokemuksia päivätoiminnasta vuosien ajalta ja he kykenivät pohtimaan ilmiötä myös yleisesti ohjaajien näkökulmasta. Haastatelta-

vien vastauksista päätellen kokemukset olivat olleet hyvin samankaltaisia, joten mielestäni he vastasivat asetettuihin kysymyksiin rehellisesti. Haastattelussa sain paljon tietoa päivätoiminnan sisällöstä ja käytännön toimista. Haastattelujoukon suppeudesta johtuen löydöt eivät ole yleistettävissä. Suuremman joukon haastatteleminen lisäisi yleistettävyyttä.

Eettisiä kysymyksiä on pohdittava aina tutkimusten yhteydessä ja jokaisessa vaiheessa. Eettiset ongelmat voivat olla monitahoisia, myös dokumenttiaineistoa käsiteltäessä. On tärkeää, että haastattelut perustuvat täydelliseen luottamukseen ja vapaaehtoisuuteen. Dokumenttien kirjaamisessa on taattava yksityisyyden ja henkilöllisyyden salaisuuden säilyminen. Eettisyyden monitahoisuuteen kuuluvat myös kysymykset vallankäytöstä, ammatillisuudesta ja rahoituksesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19 -20.). Tunnistettavuuden estämiseksi olen muokannut haastatteluja jonkin verran kirjakielelle ja raportoinnissa pyrkinyt luottamuksellisuuteen. Pohdin haastateltavien salassa pitämisen ongelmaa monelta kannalta. Tämän tyyppisessä tutkimuksessa se on vaikeaa. Mutta tutkimuksissa, joissa käsitellään arkoja ja intiimejä asioita, tulee huolehtia siitä, ettei kenenkään henkilöllisyys paljastu. Tutkimuksen edetessä ja lopputuloksia laadittaessa vasta lopullisesti valkeini, miten monelta kannalta eettisyyttä tulee tarkastella. Täytyy miettiä omia tarkoituksperiä, miten ja missä tarkoituksessa tutkimusta voidaan käyttää ja mitä seuraamuksia siitä voi aiheutua. Lopputyö valaisee tutkimuksen tekemistä myös eettiseltä kannalta.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Päivätoiminnan merkitys ja toteutus

Yksityiset kehitysvammaisten hoitokodit ovat usein pieniä yksiköitä, joissa asuu muutamia asukkaita. Ympäri vuorokautisissa hoitokodeissa, jollainen koivukotikin on, asukkaat eivät yleensä lähde ulkopuolelle työtoimintaan. Mielestäni tämä asettaa erityisiä haasteita arjen ja vapaan erottelamiseen. Koivukodilla on erillinen työpajarakennus jonka tarkoituksena on ollut erottaa selkeästi työ ja vapaa-aika. Asukkaat ovat siirtyneet aamulla töihin työpajalle. Käytännössä kuitenkin kymmenen asukkaan ohjaaminen työpajalla on ollut ongelmallista, sillä työtehtäviä ei ole löytynyt kaikille. Työt ovat olleet lähinnä palikoiden hiomista, mattojen solmimista ja askartelua. Varsinainen työpajatoiminta onkin jäänyt vähemmälle, ja työ on muodostunut arjen askareista.

Mielestäni sosiaalinen integraatio toteutuu paremmin töissä, joissa asukas voi osallistua yhteisön töihin tasavertaisena ja hänen työpanoksellaan on merkitystä. Haastateltavat tuovat esiin asukkaiden erilaiset kyvyt ja tarpeet sekä vaihtelevan työkyvyn. Itse työ pitäisi nähdä toimintona, joka tuo jotain arvoa yhteisöön. Mielestäni ei pitäisikään puhua työtoiminnasta tai päivätoiminnasta vaan pikemminkin elämän ja arjen hallinnasta. Toiminnoista, jotka tuovat jotain yhteisön hyväksi. Jonkun tehtävänä on viedä roskat, toinen taas, vaikkakaan ei omaa taitoja tai kykyä tehdä fyysisiä työtehtäviä, saattaa omalla iloisella ja positiivisella asenteellaan tuoda iloa hyvää mieltä yhteisöön.

Koivukodin asukkaat eivät käy ulkopuolella työtoiminnassa, vaan työtoiminta on järjestetty koivukodissa. Koivukodissa on kaksi asuintiloa, joissa kehitysvammaiset asuvat sekä erillinen rakennus, johon on

pyritty keskittämään työtoiminta. Tällä hetkellä meillä on kymmenen asukasta ja kaksi vapaata paikkaa. Asukkaiden työkyky on hyvin vaihtelevaa ja jokaisella on yksilölliset kyvyt ja tarpeet.

Rytmillä on tärkeä osuus kehitysvammaisten elämässä. Työn ja vapaa-ajan vuorottelu määrittävät aikaa ja auttavat orientoitumaan ajassa ja paikassa. Arki ja pyhä luovat myös turvallisuuden tunnetta elämiseen. Säännöllisesti samanmuotoisena toistuvat toiminnot rauhoittavat. Yhteisissä kokouksissa käydään läpi päivän tapahtumat. Näissä tilaisuuksissa jokainen henkilökunnan ja asukaskunnan jäsen voi omalla tavallaan vaikuttaa ja olla osallisena. Fyysisen ympäristön merkitys on mielestäni tärkeää; kodinomaisuus ja tunnelma saavutetaan väreillä ja miellyttävillä materiaaleilla. Lämmin ja turvallinen asuinympäristö luo koko yhteisölle turvallisuuden tunnetta. Haastateltavat kokevat päivien rytmyyksen tärkeänä, samoin sen että asukkaat saavat sanoa, mitä tehtäviä he haluaisivat tehdä.

Käytännössä, kokemukseni mukaan, henkilökunta helposti ohittaa asukkaan, ei kuuntele, mitä asukkaalla on sanottavanaan. Varsinkin sellaisen asukkaan kohdalla, jolla ei ole kykyä ilmaista itseään selkeästi, päätetään puolesta, oletetaan, että hän ei suoriudu jostain tehtävästä, ja näin lisätään opittua avuttomuutta. Mielestäni työntekijöiden tulisi koulutuksen ja itsekasvatuksen avulla kehittää itsessään kykyä vaistota ja nähdä vaikeasti kehitysvammaisen henkilön toiveet ja tarpeet. Olen pannut merkille kuinka helposti päätellään jonkun asukkaan käyttäytymisen perusteella väärin hänen tarpeensa. Hänelle ei keksitä tehtäviä, koska ajatellaan, ettei hän pysty suoriutumaan mistään tehtävistä. Mielestäni jokaiselle löytyy tarpeellinen tehtävä, olkoonkin se sitten vaikka aikaisemmin mainitsemani ilon ja positiivisen asenteen tuominen yhteisöön. Tuolloin pitäisi mielestäni henkilölle, jonka tehtävänä on omalla persoonallaan luoda iloa yhteisöön, tehdä selväksi, että se on hänen tärkeä tehtävänsä.

Meillä on viikkosuunnitelma, jota toteutetaan syys- ja kevätkaudella. Jokainen viikonpäivä on suunniteltu yksityiskohtaisesti. Päiviä rytmittävät ennen töiden alkua pidettävä aamupiiri, jossa ovat mukana asukkaat ja henkilökunta. Aamupiirissä käydään läpi esim. mikä päivä on, töiden jako ja iltapäivän ohjelmat. Jokaisella on mahdollisuus sa-

noa, jos on jotain mielessä. Työpajalla aamun avauksessa luemme runon, katsomme viikonpäivän ja kuukauden. Laitamme ne taululle. Tarkastamme, mitä menoja ja asioiden hoitotapahtumia asukkailla on. Sen jälkeen jaetaan tehtävät. Päivä lopetetaan yhteispiirillä

Toiminnalliset hetket ovat tärkeä osa asukkaiden elämää. Taiteellinen työskentely tuo mielihyvää, kasvattaa itsetuntoa ja antaa onnistumisen kokemuksia. Musiikki rauhoittaa, yhdessä musisointi luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antaa mahdollisuuden ilmaista itseään. Liikunta kaikissa muodoissaan on tärkeää erityisesti kehitysvammaisille, joilla on spastisuutta, ja joiden lihakset tarvitsevat venyttelyä ja toimintaa. Selkeä arjen lopetus suomalaiskansallisesti saunoen ei ole ollenkaan huono tapa.

Iltapäivisin toteutetaan erilaisia toimintatuokioita: tiistaisin on maalausryhmä, keskiviikkoisin on musiikkiryhmä ja torstaisin on liikuntapäivä. Viikon lopettaa perjantaisin siivous ja saunominen.

Vaikeasti kehitysvammaisten työtoimintaan kuuluu erityisesti jokapäiväiseen elämään liittyvien taitojen harjoittelemista, aikuisuuteen kasvamiseen tarvittavien taitojen oppimista sekä itsenäisyyteen kehittävien toimintojen harjoittelemista. Myös akateemisten taitojen opetteleminen voi olla mielekästä joidenkin kohdalla. Kokemukseni mukaan ei ole niinkään tärkeää se mitä tehdään, vaan se, että voi olla mukana yhteisön toiminnassa. Arjen askareet tuovat arkipäivän kokemuksia, tunteen tarpeellisuutta olemisesta. Haastateltavat luettelevat toimintoja, joita asukkaat tekevät, käytännössä tehtävät eivät ole itsenäisesti suoritettuja, sillä usein asukkaat katsovat vierestä kun työntekijät tekevät työt. Mielestäni pitäisikin enemmän kiinnittää huomiota asukkaiden oikeaan osallistumiseen. Keskusteluissa haastateltavien kanssa tuli monesti esiin kiire, ei keritä ottaa asukasta mukaan, koska pitää saada valmista aikaiseksi.

Työtoiminta koostuu pitkälti arkisista kotihommista. Tietty ihmiset hoitavat maanantaina pyykkihuollon, toisille kuuluu kodin siivous ja osa asukkaista on käsityöryhmässä. Ulkotyöt työllistävät kesällä ja talvella asukkaita. Ulkotöihin kuuluvat lumen luonti, puutyöt, puutarhan sekä

kasvimaan hoito. Keittiö työllistää yhden asukkaan päivittäin ja kahtena päivänä viikossa tiskaus kuuluu yhden asukkaan työtoimintaan. Viikon aikana muutama asukas saa yksilöllistä ohjausta omien tarpeiden mukaan; esim. yhden kanssa opetellaan lukemaan ja laskemaan, kun taas toinen opettelee pesemään itsenäisesti hampaat.

Päivätoiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen osallistuu koko henkilökunta. Vastuu toiminnan järjestämisestä ja sujumisesta on kuitenkin ohjaajalla. Asukkaiden toimintakyky kartoitetaan yhteisissä palaverissa kerättyjen tietojen ja tehtyjen havaintojen perusteella. Näiden pohjalta suunnitellaan jokaiselle sopivia töitä ajatellen kunkin tarpeita ja mahdollisuuksia oppia uutta.

Käytännössä pienkodeissa toimii hoitoalan koulutuksen saaneita henkilöitä, mikä aiheuttaa ongelmia juuri ohjauksessa. Olen pannut merkille, että hoitoalan koulutuksen saanut henkilö hoivaa asukasta. Ohjauksellinen ote puuttuu ja on hyvin vaikeaa saada työntekijä sisäistämään idean siitä, että asukas tekee ensisijaisesti itse. Hoivakulttuuri on vahvimpana, jolloin helposti asukkaat koetaan sairaina, joita täytyy hoitaa. Tuntuu, että medikalisaatio tunkeutuu vahvasti myös pienkoteihin. Toimintakyvyn kartoituksessa kiinnitetään ehkä liikaakin huomiota asukkaan sairauksiin ja toimintakyvyn vajavaisuuksiin eikä nähdä vahvuuksia. Haastateltavat tuovat lausunnoissaan esiin ideaalin, mutta kokemukseni mukaan käytännössä asukkaiden heikkoudet nousevat esille, eikä heille sen vuoksi tunnu löytyvän sopivia tehtäviä. Pienempiin ryhmiin jakaminen auttaa henkilökohtaisen ohjauksen antamisessa. Pienenpiin ryhmiin jakaminen johtaa kuitenkin henkilökunnan määrän lisääntymiseen, mikä ei aina ole taloudellisesti mahdollista.

Päivätoiminnan ideointiin osallistuu koko koivukodin henkilökunta, mutta lopullisen suunnittelun ja toteutuksen vastuu jää työtoiminnan ohjaajille. Jokaisen asukkaan vahvuudet, heikkoudet sekä kehitettävät ominaisuudet käydään läpi ja niiden pohjalta mietitään mahdollisia töitä. Käytännössä näemme kuinka työt ovat toteutettavissa ja tilanteen mukaan muutamme työnkuvia helpommiksi tai tarvittaessa vaativimmiksi.

Päivittäin asukkaat toimivat pienissä ryhmissä ja näin pystytään antamaan jokaiselle henkilökohtaista ohjausta. Jokainen saa rauhan työskennellä omassa rauhassa.

Myönteisellä ilmapiirillä ja yhteisön kannustuksella on suuri merkitys kehitysvammaisen toimintakyvyn ja motivaation lisäämisessä. Opitun avuttomuuden väheneminen ja omatoimisuuden lisääminen parantavat toimintakykyä.

Päivittäin kirjaamme ylös jokaisen asukkaan työt ja perjantaisin teemme yhteenvedon viikon töistä. Perjantaisin pidämme palaverin, jossa ovat läsnä asukkaat ja henkilökunta. Palaverissa annetaan suullinen palaute jokaiselle, kehutaan, kannustetaan, motivoidaan ja moitteet pyritään antamaan mahdollisimman positiivisten sanojen muodossa. Jokaisella on myös mahdollisuus sanoa tai kysyä jos on jotain, mitä haluaisi kertoa henkilökunnalle tai muille asukkaille.

Saa mielen hyväksi. Tuntee onnistuvansa, kun saa oman työn valmiiksi ja näkee mitä on osannut tehdä.

Voidaan todeta päivätoiminnalla tai pikemminkin päivittäisten toimintojen suorittamisella olevan merkitystä. Päivittäin tehtävät toiminnot, arjen askareet saavat asukkaat tuntemaan itsensä tärkeiksi yhteisön jäseniksi. Toteuttamiseen tarvitaan kuitenkin näkemystä siitä kuinka kunkin yksilön ominaisuudet ja vahvuudet tuodaan yhteisön käyttöön. Arjen ja pyhän selkeä erottaminen tuo rytmiä elämään. Taiteellinen työskentely kaikissa muodoissaan sekä liikunta auttaa asukkaita fyysisen ja henkisen toimintakyvyn ylläpitämisessä.

8.2 Päivätoiminnan ongelmat ja haasteet

Päivätoiminnan kehittäminen ja toteuttaminen ovat haasteellisia. Henkilökunnan ja asukkaiden lisääntyminen tai vaihtuminen aiheuttaa muutoksia toiminnassa, ja ne voivat kestää pitkään. Uusien ihmisten sopeuttaminen ja uusien asioiden opettelu vaativat aikaa ja kärsivällisyyttä. Myös toiminnan laajentuminen, työntekijämäärän lisääntyminen tuo ongelmia. Paradoksaalista on, että työntekijämäärän lisääminen ei välttämättä johda yksilöllisenpään ohjaamiseen Työntekijämäärän kasvaessa byrokraattisuus lisääntyy ja taloudelliset resurssit aiheuttavat työvuorolistoihin porrastuksia. Työntekijöiden työvuorot määrittävät päivän kulkua, toimintoja suoritetaan silloin, kun on eniten työntekijöitä paikalla, iltaisin laitetaan asukkaat nukkumaan kun iltavuoro päättyy.

Työtoiminta on tällä hetkellä hyvin käynnissä, mutta elämme muutoksen aikaa ja paljon asioita opettelemme kantapään kautta kokeilemalla. Meillä on uutta henkilökuntaa sekä muutama uusi asukas, joten vaatii kaikilta sopeutumista ja tottumista uuteen.

On paljon ideoita ja vaihtoehtoja mitkä jää toteutumatta, mutta se on mielestäni merkki siitä, että ohjaajat ovat aidosti kiinnostuneita työtoiminnasta ja sen kehittämisestä eteenpäin. Tärkeänä tekijänä pidän työntekijöiden sitoutumista työhön sekä avointa vuorovaikutusta.

Asukkaiden toimintakyvyt ovat hyvin erilaisia, mikä lisää jatkuvan havainnoinnin tarvetta ja pohtimista oikeanlaisten toimintojen löytämiseksi ja kehittämiseksi. Se vaatii aikaa sekä hereisyyttä ja tuntuu joskus turhauttavalta. Ohjaajien silmien kautta tulisi välittyä tieto siitä, mikä tämä henkilö on, minkälainen persoona on vamman takana. Mitä kyseinen henkilö haluaa tässä elämässä tehdä ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa vammasta huolimatta toteuttaa omaa tehtäväänsä. Olen huomannut, että usein jokin kehitysvamma, vaikkapa jokin autismin kirjon oireyhtymä tuo henkilölle vahvemmat ja herkemmat aistit kuin muilla ihmisillä. Nämä vahvuudet tulisi pystyä ottamaan käyttöön.

Olemme löytäneet jokaiselle asukkaalle oman työn ja vastuualueen, josta hän huolehtii. Tulee kuitenkin koko ajan miettiä, mitä muuta he voisivat tehdä. Siksi meillä ohjaajilla on silmät koko ajan auki.

Toimintaympäristön ja toimipaikkojen moninaisuus asettavat haasteita ja ongelmia toiminnalle, sillä se vaatii suunnitelmallisuutta ja järjestelmällisyyttä toiminnoissa. Talvisin liikkuminen eri talojen välillä vaatii pukeutumista ja riisumista moneen kertaan. Toisaalta tarvitaan myös enemmän henkilökuntaa ohjaamaan pienryhmiä.

Työympäristö on meillä laaja, koska työt jakaantuu työpajaan, ulkotöihin sekä taloihin missä asiakkaat asuvat. Itse työpajan tilat meillä ovat ahtaat, mutta jakamalla pienryhmiä olemme onnistuneet saamaan jokaiselle työskentelytilan ja rauhan.

Pääsääntöisesti työtoiminnassa on 2-3 ohjaajaa, joten työ pystytään jakamaan jokaiselle työntekijälle ja asukkaalle oman mielenkiinnon ja vahvuuksien perusteella.

Työntekijät tarvitsevat myös uusia virikkeitä, sillä toiminta urautuu helposti. Eri-laisilla kursseilla ja vieraillemalla eri paikoissa ohjaajat keräävät kokemuksia ja saavat uusia ideoita. Työntekijöiden motivoitumista lisää hyvä työympäristö ja yrityksen toimintakulttuuri. Miten työntekijöitä kuunnellaan ja miten heidän toiveensa ja ideansa otetaan huomioon. Hyvinvoivat ja motivoituneet työntekijät heijastavat hyvää ilmapiiriä myös asukkaisiin. Hyvin vahva rooli on yrityksen johdolla. Tiukasti normitettu jäykkä organisaatio ei anna tilaa luovuudelle eikä uusille ideoille. Mitä tiukemmin kontrolloitu ja ohjeistettu työyhteisö on, sitä vaikeampaa on päivittäin tapahtuvien odottamattomien asioiden hallinta. Kokemus on osoittanut että kehitysvammaisten kanssa on hyvin vaikeaa tehdä lukkoon lyötyjä päiväohjelmia.

Työtoimintamme tarvitsee ensisijaisesti koulutusta tai vastaavaa kursittamista, koska sieltä saa parhaimmat ideat ja työntekijät saavat intoa ideoita. Tutustumiskäynnit vastaaviin paikkoihin avaavat monesti silmiä omalle työlle ja saa vertauskohteita siihen, mikä on hyvää ja mikä huonoa. Tämä kaikki on siitä kiinni kuinka sitoutunut ja motivoitunut henkilökunta on, siis kaikki on meistä ohjaajista kiinni.

Ongelmiksi koettiin henkilökunnan ja asukasmäärän lisääntyminen tai vaihtuminen. Asukkaat ovat herkkiä muutoksille, uusi asukas aiheuttaa sosiaalisen kentän uudelleen muotoutumisen. Myös uusi työntekijä aiheuttaa asukkaissa aluksi torjuntaa, kestää usein kauan päästä asukkaiden lähelle. Ongelmalliseksi muodostuu myös toimitilojen epäkäytännöllisyys, siirtymiset rakennuksista toisiin. Suunnitelluvaiheessa tulisi kiinnittää huomiota tilojen toimivuuteen. Organisaation toimivuuteen tulisi kiinnittää huomiota. Joustava organisaatio, jossa työntekijöillä on mahdollisuus vaikuttaa toimintojen ja töiden järjestelemiseen edesauttaa työntekijöiden motivoitumista ja työhyvinvointia. Tyytyväiset ja motivoituneet työntekijät heijastavat positiivista asennetta herkästi aistiviin asukkaisiin.

8.3 Tulevaisuuden näkymiä ja haaveita

Tulevaisuuden haasteita ovat asukkaiden yksilöllisemmän toiminnan suunnittelu.

Jokaisen kohdalla pyritään etsimään niitä kykyjä ja vahvuuksia, joiden avulla he voisivat elää hyvää ja täyttää elämää yhteiskunnan jäsenenä. Onnistumisen kokemukset ja elämykset kuuluvat haastateltavien mielestä myös kehitysvammaisten elämään. Normalisaatio pitää sisällään ajatuksen kehitysvammaisten oikeudesta saada arkipäivän kokemuksia. Hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua yhteisön toimintaan ja elää normaalia sosiaalista elämää

Päivätoiminta kehittyy mielestäni yksilöllisempään suuntaan tulevaisuudessa, sekä koko ajan pyritään työllistämään kehitysvammaisia normaaliin työelämään.

Kehitysvammaiset tarvitsevat kokemuksia työtyötoimintaa siinä missä muutkin, he tarvitsevat virikkeitä elämään ja onnistumisen kokemuksia työstä. Tunne heille, että he osaavat tehdä jotain ja kantaa vastuun työstään, tukee ja lisää heidän itsetuntoaan.

Suuria haasteita päivätoiminnan suunnittelulle ja kehittämiseksi aiheutuu siitä, että pienkotien asukkaat ovat yhä vaikeammin kehitysvammaisia, kun suurten keskuslaitosten asukkaat ovat siirtyneet kotikuntiinsa. Myös yhteiskunnan vakavat ongelmat, kuten alkoholin ja huumeiden käyttö voivat ilmetä haastateltavien mielestä myös kehitysvammaisten elämässä. Moniongelmaisuus ja psyykkiset vaikeudet lisäävät tulevaisuudessa haasteita ja koulutuksen tarvetta kehitysvammatyöhön. Mielestäni tulisi kiinnittää huomiota siihen, että kehitysvammaisuus ei ole sinänsä sairaus eivätkä käyttäytymishäiriöt johdu kehitysvammaisuudesta. Koulutuksen avulla henkilökunnan tulisi oppia tunnistamaan häiriökäyttäytymisen syyt.

Päivätoimintaan tulee koko ajan vaikeammin kehitysvammaisia laitosten supistaessa asukasmääriä. Tämä on yksi asia, joka tuo haasteen meidän ammattitaidollemme. Kehitysvammatyössä tullaan myös enemmän kohtaamaan moniongelmaisia nuoria kehitysvammaisia. Yhteiskunnassa lisääntyy alkoholin ja huumeiden käyttö, ongelma vaikuttaa jokaiseen yhteiskunnan jäseneen.

Tulevaisuuden näkymissä tuli esille huoli keskuslaitoksista siirtyvistä yhä moniongelmaisemmista asukkaista joilla usein on käyttäytymishäiriöitä. Koulutuksen avulla tulisi huolehtia työntekijöiden ammattitaidon kehittämisestä. Heidän tulisi

oppia tunnistamaan syyt käyttäytymishäiriöiden ja haastavan käyttäytymisen taustalla. Haaveena on saada päivätoiminta osaksi jokaisen asukkaan päivittäistä elämää, jossa hänen vahvuutensa tulevat esille ja hän tuntee olevansa tärkeä osa yhteisöä. Päivittäiset toiminnot saavat arjen jäsentymään ja luovat mielekkään ja täysipainoisen elämän vaikeastikin kehitysvammaiselle asukkaalle. Pitäisi oppia löytämään jokaisesta asukkaasta oma tärkeä tehtävä yhteisön jäsenenä, olkoon se sitten vaikka vain hymy.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kehitysvammaisten pienkoti ja siinä annettavat työ- ja päivätoimintapalvelut antavat mahdollisuuden kehitysvammaisen ihmisen täysipainoiseen elämään. Haastattelujen perusteella tämä näyttäisi pääosin toteutuneen.

Päivätoiminnan tai pikemminkin päivittäisten toimintojen tekeminen on nähtävä kokonaisvaltaisen elämän yhtenä tärkeänä osana. Kehitysvammaisen asukkaan päivään tulee kuulua jotain toimintoja jossa hän tuntee olevansa osana yhteisöä. Nämä hänen yhteisölle itsestään antamat suoritteet tulee nähdä laajemmin, kuin vain fyysisenä työsuoritteena, myös jokin arvokas ominaisuus josta hän voi jakaa kaikkien hyväksi on tärkeää. Kuten iloinen mieli, josta kaikki voivat ottaa osansa.

Taiteelliset toiminnot tulee sisällyttää asukkaiden arkeen, maalaus ja musiikki antavat onnistumisen elämyksiä ja kohentavat itsetuntoa. Arki ja pyhä tulee erottaa selkeästi toisistaan. Rytmitys auttaa jäsentämään elämää.

Henkilökunnan mahdollisuuteen toimia luovasti ja joustavasti tulisi kiinnittää huomiota, hyvinvoivat työntekijät heijastavat positiivista asennetta asukkaisiin. Myös henkilökunnan koulutukseen tulee panostaa. Hoiva-alan koulutuksen saaneet työntekijät, joita usein pienkodeissa on, tulee koulutuksen avulla saada myös ohjauksellista otetta työhönsä.

Tilojen tulee muotoutua käyttöä ja tarpeita vastaaviksi, ja muunneltavuus tulee ottaa huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Myös värien ja materiaalien valinnalla on merkitystä. Asukkaiden elämänlaadun kannalta on tärkeää, että ympäristö jossa he elävät ja toimivat on kaunis ja laadukas.

Tämä opinnäytetyö on tehty pienen yksikön lähtökohdista ja tarpeista eikä ehkä sellaisenaan ole sovellettavissa suuriin yksiköihin. Uskon vastaavissa pienehköissä hoitokodeissa ilmenevän samanlaisia haasteita mielekkään tekemisen löytämiseksi. Opinnäytetyöni tuloksien pohjalta Koivukodissa on lisätty henkilökuntaa ja työpajatiloja on kohennettu. Työntekijöiden koulutukseen on panostettu ja työn-

ohjausta on lisätty. Teoriaosuudessa tukeuduin erityisesti Heikkilän (1996) väitöskirjaan, koska se teorianä oli laaja ja selkeä, siinä oli tutkittu yhteisön merkitystä, opittua avuttomuutta sekä hoitajien asenteiden vaikutusta.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. I. Jyväskylä: Gummerus.
- Aaltola, J. & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. II. Jyväskylä: Gummerus.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus.
- Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot. Kehitysvammaliiton tutkimuksia. 2/2008. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Eräsaari, R. 2005. Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa. Kiistakysymysten kartoitusta Janus 13:3
- Heikkilä, L. 1996. Kehitysvammahuollon pienyksiköiden kehittäminen ja kehitysvammaisten asukkaiden toiminnan muutos. Psykologinen tutkimus kehitysvammahuollon toimintayksiköiden kehittämisestä ja pienyhteisöjen muutosten yhteyksistä kehitysvammaisten toimintakykyyn. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 467. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hintsala, S., Seppälä, H. & Teittinen, A. 2008. Kehitysvammaisten asumispalvelujen suuntaviivoja. Teoksessa Markku Niemelä & Krista Brand (toim.): Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 73/2007. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyvärinen, M., Vesala, H. ja Seppälä, M. 2002. Työ- ja toimintakeskukset tänään. Vaihtoehtona työ-projekti. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön monisteita. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. 2002. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.
- Kauppinen, S. ja Niskanen, T. 2003. Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveyden huollossa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Leinonen, E. 2002. Vuosikymmen palveluiden kehittäjänä ja kokeilijana. Perhepalveluita, asumispalveluita ja päivätoimintaa. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Matikainen, T. (toim.). 1998. Integraatio työelämään. Valtakunnallinen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 74. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Miettinen, S. 2010. Vammaisuutta kuvaamassa. Teoksessa Antti Teittinen (toim.): [pois laitoksista!] Vammaiset ja hoivan politiikka. 2010. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Niemelä, M, & Brand, K. (toim.). 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:73. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nouko-Juvonen, S. 2000. Kehitysvammapalvelut ja muutoksen vuosikymmen. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Pietzner, C. (toim.). 1990. A Candle on the Hill. Images of Camphill Life. Antroposophic Press. Floris Books. Bristol. BPCC Paulton Books Ltd.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.
- Wilenius, R. 1990. Ihminen ja työ yhteiskunnallisessa muutoksessa. Eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarinen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Ylikoski, P. 1994. Selviytymistarinoita. Sata vuotta kehitysvammanhuollon arkea. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Liite1

TEEMAHAASTATTELU TAUSTATIEDOT HAASTATTELTAVISTA

Kuka olet?

Mikä on koulutuksesi?

Miten päädyit työskentelemään kehitysvammaisten parissa?

Kauanko olet ollut nykyisessä työssäsi?

1.TEEMA

Päivätoiminnan tämänhetkinen tilanne

Millainen on työpaikkasi ?

Montako ohjaajaa?

Montako työ/toimintapistettä?

Montako asukasta ja millainen heidän toimintakykynsä on?

Millainen on päivätoiminnan rakenne?

 Millaisia työtoimintoja on?

 Mihin aikaan päivästä toiminta sijoittuu ja millainen rytmi päivätoiminnalla on?

 Mitä päivätoiminta pitää sisällään? Miten aloitetaan, lopetetaan?

 Millaisia koneita käytetään?

 Onko apuneuvoja?

Kuuluuko päivätoimintaan taiteellista ja/ tai liikunnallista toimintaa?

Miten ja ketkä suunnittelevat työ/päivätoiminnot?

Miten toimintaa ja asukkaiden työskentelyä arvioidaan ja seurataan?

Tehdäänkö alihankintatöitä?

Miten tärkeänä näet päivätoiminnan merkityksen asukkaiden kannalta?

2.TEEMA

Päivätoiminnan ongelmat ja haasteet

Millaisia ongelmia tai esteitä koet päivätoiminnassa olevan tällä hetkellä?

Ohjaajien osalta ?
Asukkaiden osalta?
Työskentelytilojen osalta?
Materiaalien osalta?
Käytettävissä oleva aika?
Koulutus? Virikkeet? Ideat?
Muuta mieleen tulevaa?

3.TEEMA

Tulevaisuus ja kehitysnäkymät

Millaisena koet tulevaisuuden näkymät päivätoiminnassa?

Millaista päivätoimintaa asukkaat mielestäsi tarvitsevat?

Mitkä ovat tulevaisuuden suurimmat haasteet?

